



ՀՊԱՆՑԻԿ ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ ՍՓԻՒՌՖԱՆՑ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

Ամբուսթիան համեմատաբար կտրճատեւ շրջանէ մը ետք, ուրախ ենք հաստատելու, որ վերջին քանի մը տարիներուն, սփռուածի մեր գրական հրապարակը ողողուելի սկսած է գրական պիտակին տակ ծանոթ կրկնողով (անոր բոլոր սեռերովը)։ Հեղինակները տոնոնց։ Կան յամենող հիւներ, անուն ու համբուս ապահոված գրականներ, որոնք այս աշխարհի հետ իրենց հաշիւը չփակած՝ կ'անապարհին թերթերու ու հանդէսներու մէջ ցած ու ցուրտ իրենց մտքի բերքերուն հաւաքը կատարել կամ իրենց շիջելամեծ իմացականութենէն փրթած փշաւները կորուստէ փրկել։ Կան նաեւ միջին սերունդի մարդեր, զուսակներ՝ եղեւնէն մազապսուրծ սերունդին, օտարութեան մէջ իրենց աշխարհը քայքայած ու մեր գաղութներու գիմայեղուն մին (ազգային դիմադրի աւ նկարագրի նուազման, խաթարման ու խեղաթիւրման) առջնորդ հանդիսատեսները, որոնք տեսնել մէկ հրապարակ կ'իջնեն միջակ յաջողութեամբ մը յայտնաբերող հատորներով։ Ըսի միջակ, քաջ գիտակ քորոտ ու աւազուս բնայթիւն այն ածուին, ուր ծիլի ու ծաղիլի է վիճակուած սփռուած հայ գրականութեան։ Փռնէն չէ կարելի խաղող քաղել։ Եւ կան վերջապէս բոլորովին նորերը, անհրապարակ մթնոլորտի մէջ իրենց աշխարհը քայքայած ու օտար մշակոյթներու տիրապետութեան տակ իրենց զգայութիւնները յարգարած ու կազմաւորած, որոնք օտարին վրայ հիմնաւոր իրենց մոլուցքին մէջ ազգային ու ազգայնական իթէն ոչ ընդունաւուն՝ գէթ արժեքներով փորձելու իմար փրենք ճիգերով, նոր ու աշխարհակ հաղապարներու մէջ զետեղել կը ճգնին արդէն իսկ ուժաւորած ու ճշգրիտ սփռուած հայ գրականութիւնը։

Մէկ թեւ այս նորեկակ գործերուն, մանաւանդ մուսաններուն դարպասել փորձողները, աշխարհ կշռութեամբ խոսքին տակաւները, անոնք որոնք բախտ ունին հաստատուած ըլլալու մէջը կամ մօտը հայտնի գաղութներու, հայրենասիրական լարը կը նուազեն առաւելարար իրենց գործերուն մէջ։ Փերթուածի մը յաջողութեան չափանիշը սակայն չի կայանալ իր ազգայնականութեան մէջ։ Ազգ աւ հայրենիք պոռագող մուսաններին շատ է տեսած մեր բանաստեղծութիւնը^(*), քայքայող զգացումին տաքութիւնն ու իրաւունք թիւնը քիչ անգամ կրցած են փրկել կտոր մը վրիպանքէ։ Արուեստագէտ սերունդի քանի մը հոշակի ելած գէմքեր իսկ անկարող եղած են գիմագրական աշխարհակ փորձութիւններ և հետադարձաբան իրենց դիւանները այսօր իրենց մեղքը կը քսեն մատենագրարաններու փոշեպառ գրականութեան անկիւնը։

Քիչ չեն նախամիտներ, որոնք հայրենասիրական զգացումն ահիլ-անախիլ ներարկել կը ջանան իրենց քերթուածներու տողերուն մէջ, պայթեցնելու աստիճանն ուռեցնելով զանոնք սրբազան ազգաւիշով, միամտօրէն յաւակնելով հակակշռել աղքատութիւնը, նիւարութիւնը հոն աղքատութեամբ յուզումին, ապաւումին ու մտածումին։ Ու տակաւին ուրիշներ, որոնք դատարան զգայարանները կորզուած են կեանքէն ու իրենց շրջապատէն ընկալելու օտակական մահականացունքաւ տեսածէն ու զգացածէն տարբեր ու վերաւ իրողութիւններ, որոնցմով միայն արուեստի գործ մը կը գաւառի հասարակ տեղիք բաւակոյտէ մը կամ լրագրական ռիփօրքած մը։

(*) Հաւանաբար շատ քիչ ժողովուրդներ մեզի չափ լայն ու խոր են պեղած հայրենասիրութեան, ազգասիրութեան ահօք իրենց քերթուածներուն մէջ։ Թերեւս ասոր գաղափարը բացարձակ ըլլալ իրաւութեամբը մերմուտ բանը անոյշ կու գայ և բանի մը յարգը դայն կորսնցնելէն ետք է որ կը զգացուի ժողովրդական ասացածներուն։ Մենք քիչ անգամ վայելած ենք ազատ ու ինքնիշխան, ու աւելի քիչ՝ թշնամիին ուրէն ու ապաւնալիքէն հետեւ ու ապաւնով նայրենիքի մը օրհնանքիւ հովանին։

* *

Մեծ եղեռնին ետք, երբ Արևմտահայ Գրականութիւնը անուն փոխեց և դարձաւ Սփիւռքահայ Գրականութիւն, կը թուի թէ փոխեց նաեւ նկարագիրը ու գիտագիտ. Այսպէս, մինչ մայր հողին վրայ գրական մեր շնորհները ծաղկեցան ու փայլեցան ամենէն աւելի մեր բանաստեղծութեան կալուածէն ներս (Վարուժան, Սիամանթո, Թէքէեան — հոգ չէ թէ վերջինը նոյնքան ասեղծագործ աշխատանք է տարած նաեւ պատերազմէն ետք), երկրորդ շրջանին, ան բարձրագոյն այդ անդը դիմած է արձակին, ի մասնաւորի պատմաբանութիւն կամ նորավէպին, կշռութաւոր խօսքը իջեցնելով երրորդական, չորրորդական փլանի:

Պատասխանատունը այս երեւոյթին: Հայրենի հողի պակաս (կամ հեռաւորութիւն: Հեռաւորութիւն ու բացակայ հոմանիշ են երբեմն), անտեսակալ պատմաններ (տագնապաններ), քաղաքական փոթորիկներ (անոնց հետ մեր ընտանութիւնը բան էի փոխեր իրականութենէն), հաւատքի սիւներու ճարճառած (բարեբախտաբար երեւոյթը յատուկ չէ միայն օտարաշէ մեր խելակնեցուն), նիւթապաշտ անորոշակեւորութեան: Թերեւս բոլորն ալ: Նուազ պատասխանատու չեն նաեւ գրականագէտներ ու խմբագիրներ, որոնք սկսնակ կամ խակ տաղաչափը չոյելու, քաջալիւրելու իրենց սխալ տարաքննելով անուշադակորէն սատարած կ'ըլլան գրական մեր ճաշակի և արժեքափորութիւնը խաթարելով, փթեցնելով անոր զգայականութիւնը, զայն ընկելով ինքնագոհ ու ինքնաբաւ (արդէ չափով ալ ինքնահաւան), հեռու՝ լուսագոյնին մտաշեւու, կատարելային ձգտելու ստեղծարար մարմովէն: Շփոցումը ոչ մէկ բանի մէջ օգտակար է եղած: Ժիշդ ինչպէս մեր զաւակներու թիւը թիւնեւորութեան աշէ գոցելու պարագային քաջալիւրութեմ կ'ըլլանք զանոնք յարատեւելու ծուռ ու սխալ իրենց ճամբուն մէջ, նոյնպէս ալ նորեւելու գրողին խաղաթիւնները արժեքներով կամ գէթ իրաւ ու տեղին մեր գաղափարները զլանալով՝ կ'ամրացնենք տաղանդը այս վերջիններուն: Ու կ'աւելեւ

նաեւ քերթումներ — կամ քերթողական գիւտներ — որոնք փառք մը չըլլալէ զատ բեռ մըն են նէգ հայ բանաստեղծութեան:

Եթէ իր լիզուին տիրապետած — ու երբեմն այդ կարողութենէն իսկ զուրկ — անհատը հասարակ-տեղիք խօսք շարելով կամ յանգաւոր բառերու կուտակումով (անոնց հայթայթիչը երբեմն գիրքն է, փոխան սրտին ու մտքին), կարծեցեալ երաժշտականութիւն մը իր տողերուն առջուցելով, կը հաւատայ թէ կը ծառայէ հայ քնարերգութեան, ատոր պատասխանատուութենէն զերծ չէ կարելի թողուլ ինչ սերունդէն օտակաութիւն այն վերադարձները, որոնց գրական զգայարանքը չէ կարանցուցած իր աւագնութիւնն ու ուշիմութիւնը:

Չունինք մեղադրանքի խօսք՝ վաղաթաղամ մեր տաղանդներուն համար: Ի վերջոյ, հունտը պարտաւ հողի կը կարօտի աճելու և արգասաւորուելու համար: Ու օտարաքը հեռու է այդ ըլլալէ: Եւ երբ ասոր վրայ աւելցնենք նիւթապաշտ և անտեսելի մթնոլորտը, որուն մէջ կ'ապրի ու կը շնչէ արդի ընկերութիւնը, պատկերը կը դառնայ աւելի յստակ ինչպէս ողբերգական:

Այնպէս կը թուի թէ հեռու չէ օրը, եւր արտօքէն պիտի բնինք թէ անցած է դարը բանաստեղծներու, ինչպէս այսօր կ'ըսենք թէ անցած է դարը օւլերներու: Ու ոչինչ կայ զարմանալի ասոր մէջ: Հաստատուն է կամուրջը՝ նետուած ընդ-մէջ կրօնքին ու արուեստին: Ու կարճ ալ է նոյն ատեն: Հնուց ի վեր, բանաստեղծութիւնը գոհար է եղած գրական անուանին: Ու հասկնալի է որ առաջինը ըլլար տգիտներու՝ նիւթին ու մեքենային հիւանդ ու գաւաղերի համբոյրէն:

«Սիւն»ի յաջորդ համարով տալէ ետք մեր հոմեոս տուրքը քաղաշնորհ ու մեծավաստակ գրողական քննադատ Յ. Օշականի, անոր ծննդեան հարիւրամեակին առիթով, 1984 ին մտադրած ենք հանգամանքներէն մօտենալ վերը արձարծուած հարցերուն, գրախօսելու ատեն կամք գրութեանն ուղղուած գրական երկերը:

Գ. ՃԱՐՏԱՐ